

О. В. Царенко,
докторант, Рада по вивченню продуктивних
сил України НАН України

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО РОЗРОБКИ КОНЦЕПЦІЇ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТНИХ ПЕРЕВАГ ДОНЕЦЬКО- ПРИДНІПРОВСЬКОГО ПРОМИСЛОВОГО РЕГІОНУ

У статті розглядається концепція підвищення конкурентних переваг промислового комплексу як структурно - функціональної підсистеми регіону. Показано, що на основі концепції розробляються галузеві і територіальні програми, в яких позиції концепції одержують докладне узгодження проблемних питань.

In the floor conception of increase of competitive edges of industrial complex is examined as structurally - functional subsystem of region. It is shown that on the basis of conception the of particular a branch and territorial programs are developed, in which positions of conception get the detailed concordance of problem questions.

ВСТУП

У перехідний період до ринкової економіки, в умовах крайнього дефіциту фінансових ресурсів, повного розвалу виробничого потенціалу галузі, катастрофічного збільшення кількості нерентабельних підприємств, визначальними (ключовими) принципами розробки і реалізації Концепції легкої промисловості повинні стати принципи економічної ефективності і селективно-пріоритетний.

Уповільнення темпів економічного зростання спостерігалось вже з другої половини 70-х років, оскільки керівництво країни продовжувало дотримуватися політики прискореного розвитку важкої і добувної промисловості, тоді як передові країни узяли курс на форсування ресурсо- і енергозберігаючих технологій. Суттєву роль в уповільненні темпів зростання країни зіграло повне придушення ринкових відносин і прихильність до монополії державної власності. Це зумовило об'єктивну необхідність глибокого реформування економічної системи.

Весь час залишається актуальним питання щодо дії на темпи економічної динаміки структури промисловості регіонів, що склалася в Україні.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Концепцію підвищення конкурентних переваг легкої промисловості Донецько- Придніпровського регіону (надалі — Концепцію) правомірно розуміти як керівну ідею (провідний задум) забез-

печення здатності галузі регіону успішно конкурувати на ринку відповідних товарів — як внутрішньому, так і зовнішньому. Проте сформулювати концепцію підвищення конкурентних переваг галузі можна лише після всеохоплюючого аналізу внутрішніх і зовнішніх факторів і умов розвитку галузі, специфіки регіону і галузі, економіко-правових умов функціонування галузі тощо.

Проведений нами аналіз сучасного стану розвитку галузі, оцінка чинників конкурентних переваг галузі, виявлення основних тенденцій в зміні конкурентних переваг легкої промисловості регіону дозволили сформулювати цілі і задачі Концепції, основні принципи її розробки і реалізації, визначити зміст концепції і розробити механізми її реалізації, виробити стратегію по підвищенню конкурентних переваг галузі.

Логічна схема розробки Концепції відображена на рис. 1.

Будь-яка концепція реалізується на конкретному часовому проміжку з урахуванням пріоритетності, субординації, варіантності, етапності, взаємозв'язаної і взаємообумовленої системи пропонування заходів. Регулювання змісту і тривалості соціально-економічних процесів повинне стати домінуючою конкурентної стратегії.

РЕЗУЛЬТАТИ

З урахуванням вищесказаного, метою Концепції є вироблення стратегії

розвитку легкої промисловості, яка на першому етапі реалізації забезпечить стабілізацію становища галузі на місцевому рівні (регіону), на другому — формування економічних і соціально-економічних умов функціонування галузі, які забезпечують підвищення її конкурентних переваг як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках.

Розроблена стратегія повинна охоплювати конкретні об'єкти, що визначають конкурентоспроможність галузі. Це, в першу чергу, підприємства-виробники, постачальники сировини, підприємства по збуту готової продукції (оптова і роздрібна торгівля).

Створити конкурентну продукцію або підвищити конкурентоспроможність окремого підприємства — задачі важкі, але цілком вирішувані в умовах ринкової економіки, проте підвищити конкурентоспроможність окремої галузі задача, що має довгостроковий характер [4, с. 16]. Орієнтуватися тільки на довготривалі цілі не можна. Необхідний розподіл поставлених цілей (орієнтирів) по етапах, з урахуванням наявних можливостей на кожному рубежі.

У цілому перспективи розвитку конкурентних переваг галузі легкої промисловості регіону визначатимуться узгодженістю і спадкоємністю короткострокових, середньострокових і довгострокових цілей і задач в рамках розроблених Концепції і стратегії.

Розробка і реалізація концепції повинна ґрунтуватися на певних принципах:

1. Принцип розумного поєднання державних і регіональних інтересів у розвитку галузі.

Інноваційний розвиток промисловості Донецько- Придніпровського регіону, зокрема легкої промисловості, протягом певного перехідного періоду потребує істотної підтримки у вигляді встановлення економічних пільг при інвестуванні, оподаткуванні, а також шляхом встановлення знижених тарифів на транспорт, електроенергію тощо.

З іншого боку, Україна повинна бути зацікавлена в зміцненні Донецько- Придніпровського регіону. Життєво важливі інтереси України в зміцненні конкурентних позицій Донецько- Придніпровського регіону і підвищенні конкурентних переваг його галузей пояснюються, в першу чергу, зовнішньоекономічним та геополітичним значенням регіону. Особливе економіко-географічне положення регіону сприяє розвитку торгових, інвестиційних, кредитних зв'язків України з країнами ближнього та дальнього зарубіжжя. Донецько- Придніпровський регіон повинен забезпечувати суверенітет і безпеку України на прикордонних територіях, зокрема економічну безпеку. Також не можна допускати великого контрасту в рівні економічного розвитку прикордонних територій. На сьогодні, наприклад, КНР має високорозвинуту легку промисловість, вона зараз знаходиться серед лідерів в світовому виробництві товарів легкої промисловості. А економічна політика, яка проводиться в Україні, загальний стан господарського комплексу привели до того, що китайська легка промисловість просто витіснила вітчизняну.

Поєднання економічної самостійності регіону і інтеграції регіону з Центром — важливий принцип підви-

щення конкурентних переваг як окремих галузей, так і національної економіки України в цілому.

2. Принцип ефективності виробництва.

Ефективність є основою побудови кількісних критеріїв цінності рішень, які ухвалюються. Категорія "ефективність виробництва" відображає результативність виробництва і вимірюється відношенням його результату до витрат. Суть підвищення ефективності зводиться до досягнення найбільшого ефекту або результату при найменших витратах, що зумовили цей ефект.

В умовах формування ринкових відносин, переходу до різноманіття форм власності, підвищення конкурентних переваг як окремих галузей, так і національної економіки в цілому можливе тільки на базі високоефективного виробництва [5, с. 60]. А це вимагає комплексного економічного аналізу ефективності виробництва, глибокого вивчення причинно-наслідкових зв'язків в економіці, їх взаємної обумовленості, взаємовпливу.

3. Наступний принцип Концепції — системний підхід.

Різноманіття і великий обсяг задач, які вирішуються Концепцією, вимагає їх взаємної ув'язки, забезпечення загальної цілеспрямованості. Для цього необхідно враховувати залежності між окремими регіонами (районами) країни, між різними галузями народного господарства.

Суть принципу системного підходу розкривається при розгляді галузі як цілісної системи взаємодіючих суб'єктів, у взаємозв'язку і взаємозалежності всіх елементів системи; при цьому система і окремі її елементи є рухомі, схильні до змін, перетворень під дією внутрішніх су-

перечностей. Причому принцип системного підходу охоплює не тільки сферу виробництва, але також поширюється на сферу розподілу, обміну і споживання.

4. Селективно-пріоритетний принцип забезпечує концентрацію ресурсів і рішення обмеженого кола найбільш значущих для галузі проблем або найбільш уразливих напрямів розвитку.

При цьому виділяють два типи пріоритетів:

— ризикові проекти з тривалим терміном окупності, але вирішуючі відразу ряд важливих проблем;

— проривні проекти, що забезпечують достатньо швидко віддачу.

Рішення пріоритетних задач повинне забезпечити створення стартових умов для підвищення конкурентних переваг галузі. До кола першочергових заходів входять задачі по стабілізації виробництва в легкій промисловості. Застосування селективно-пріоритетного принципу зумовлено неможливістю одночасного рішення всіх галузевих проблем по підвищенню конкурентних переваг, обмеженістю ресурсів (фінансових, виробничих, сировинних тощо). До того ж, повинні бути пріоритети внутрігалузевого розвитку окремих підгалузей легкої промисловості, викликані доцільністю розвитку одних підгалузей унаслідок можливо їх вищої конкурентоспроможності і "згортання" інших підгалузей унаслідок їх не-ефективності тощо.

Пріоритети розвитку галузі (підгалузі) повинні встановлюватися на основі вибору стратегічних позицій галузі шляхом аналізу загальної ситуації усередині галузі, аналізу зовнішнього середовища.

Вибрана конкурентна позиція галузі (підгалузі) припускає рішення певних актуальних проблем, що стоять перед галуззю. В умовах складної економічної ситуації в країні в цілому і в галузі (підгалузі) зокрема, надати пріоритет одному стратегічному напрямку неможливо, а рішення всіх задач одночасно приведе до розпилування і без того мізерних засобів, і гальмуватиме виконання поставлених задач по всіх напрямках [6, с. 67]. Тому необхідне застосування селективно-пріоритетного принципу при роботі і реалізації Концепції. При цьому необхідно враховувати, що кожен пріоритет має тимчасову приналежність, його значущість знижується у міру досягнення необхідних показників галузі (підгалузі), або у разі появи важливіших пріоритетів унаслідок зміни ситуації в галузі (підгалузі) чи в країні в цілому.

5. Принцип регіонального галузевого моніторингу є безперервним спостереженням за витратами, обсягом, а також економічними і соціальними результатами діяльності галузі (підгалузі) в регіоні на основі даних державної реєстрації, статистичної звітності і періодичних (вибіркових) обстежень і опитів.

Головною метою регіонального галузевого моніторингу є забезпечення органів управління галуззю (підгалуззю) як на державному, так і на регіональному і локальному рівнях своєчасною, повною, достовірною інформацією про стан справ в галузі (підгалузі), основних тенденціях її розвитку, рівні конкурентоспроможності.

Регіональний галузевий моніторинг повинен відрізнятися своєю цілеспрямованістю, що дозволить уникнути збору і обробки надмірної інформації і, відповідно, підвищить його економічну ефективність.

Вживані показники повинні бути, по-перше, співставлені у в часі, по-друге, порівнянні для різних областей Донецько-Придніпровського регіону.

Втілення принципу галузевого моніторингу дозволить контролювати і регулювати зміст Концепції і тривалість її реалізації як в цілому, так і поетапно.

6. Реалізація Концепції повинна також спиратися на принцип забезпечення постійної адаптації пропонування концепції і стратегії до обстановки, що швидко змінюється, в галузі, супутніх галузях як на регіональному рівні, так і на рівні країни в цілому, і на світовому рівні.

Всі вищеперелічені принципи розробки і реалізації Концепції в умовах розвитку галузі (підгалузі), які склалися, є украй важливими, хоча їх не можна розглядати як рівнозначні. На наш погляд, в перехідний період до ринкової економіки, в умовах крайнього дефіциту фінансових ресурсів, повного розвалу виробничого потенціалу галузі, катастрофічного збільшення кількості нерентабельних підприємств, визначальними (ключовими) принципами розробки і реалізації Концепції повинні стати принципи економічної ефективності і селективно-пріоритетний.

Основною характеристикою стійкості економічної системи вважають економічне зростання. Індикаторами економічного зростання виступають показники: обсяг виробництва, ціни, зайнятість, доходи тощо [1, с. 65].

Розвиток промислового господарства і стратегія стабілізації включає:

Рис. 1. Алгоритм розробки і реалізації Концепції підвищення конкурентних переваг легкої промисловості Донецько-Придніпровського регіону

збільшення попиту на засоби виробництва; зростання банківських кредитів; зростання інвестицій.

Важливішою інтегральною характеристикою є стійке економічне зростання. Під ним звичайно розуміють рух економічного життя, тенденції в основних елементах і індикаторах, які їх характеризують. Свій вираз зростання знаходить у збільшенні потенційного і реального ВВП, зростанні національного багатства і економічній потужності. Таким чином, проблема зростання є центральною задачею всіх територіальних систем промислових регіонів України.

Зростання є складова економічного розвитку, при цьому останнє розуміється як процес, що включає стадії, як збільшення, так і спаду, кількісних і якісних змін в економіці. Теоретично науково-технічний прогрес повинен бути джерелом стійкого зростання. Проте реальний економічний рух підпадає під вплив дуже великого числа чинників, його обов'язковими характеристиками є спади.

Найпоширеніша точка зору пов'язує цикли з періодичними диспропорціями основних економічних характеристик: скорочення попиту на засоби виробництва у зв'язку з відставанням кінцевого споживання (Вальрас, Буна-тян), обмеження банківських кредитів і коливання облікової ставки (Хайсен); надлишок заощаджень і недоволі інвестицій (Кейнс) [4, с. 17].

Завершальним елементом всіх процесів, що приводять до зниження (спаду), є скорочення інвестицій, головного двигуна циклу, і через них — об'ємів валового внутрішнього (регіонального) продукту. Для підтримки інвестицій на стабільному рівні необхідний постійно зростаючий темп зростання валового продукту, збереження ВВП на колишньому рівні приведе до скорочення інвестицій до нуля. Інвестиціями називається збільшення запасів капіталу в економіці, що приводить до зростання пропозиції чинників виробництва.

Збільшення інвестиційних вкладень генерує мультиплікативне зростання валового внутрішнього продукту. Гроші, що інвестуються, — це гроші підвищеної "потужності", причому незалежно від того, є вони приватними або державними. У найзагальнішому вигляді модель мультиплікатора може бути записана у вигляді:

$$\Delta \text{ВВП} = K \times \Delta I,$$

де — приріст валового внутрішнього продукту забезпечується приростом інвестицій I ;

K — числовий коефіцієнт, названий мультиплікатором;

$$K = 1 / \text{ПСС},$$

де ПСС — гранична схильність до заощадження, яка визначається як прирватне від розподілу приросту заощаджень до приросту доходів.

Основним індикатором інвестиційного "здоров'я" економічної системи виступає показник — ставки банківського відсотка. Відсоткова ставка, як платня за надання грошей в кредит, виступає найважливішим елементом регулювання ринкової економіки [2, с. 60].

Елементи нестабільності властиві будь-якій економіці, наприклад безробіття, інфляція, якщо вони перевищують деякі порогові значення. Віднесення в Україні регіонів до депресивних пов'язане із станом відтворювального

потенціалу. Руїнування виробничого і науково-технічного потенціалу, розпад господарських зв'язків, розквіт тіньової економіки привели до скорочення виробництва в два рази. Контроль ресурсами багато в чому втрачений в ході приватизації. Зарубіжні фірми не зацікавлені в розвитку українського науково-технічного потенціалу.

У міру лібералізації зовнішньоекономічної діяльності багато регіонів України переорієнтували свою торгівлю на зарубіжні країни. Обсяги експорту і імпорту збільшилися в абсолютному виразі і, тим більше, щодо обсягів виробництва. При цьому імпорт інтенсивно витісняв з внутрішнього ринку українських товаровиробників, у тому числі і легкої промисловості. Багато підприємств, і навіть регіони (наприклад, металургійні, машинобудівні, перероблюючі) працюють в основному на світовому ринку, а у ряді випадків — і на імпортних ресурсах.

Перехід до ринкових відносин сприяє тому, що між виробниками і споживачами активно працює такий інтеграційний фактор, як зацікавленість товаровиробників в забезпеченні попиту і розширенні ринку. Розширення обороту збільшує надходження до бюджету і зменшує безробіття. Міжрегіональний товарообмін як чинник економічної інтеграції зберігає домінуюче значення. Це може показатися дивним з урахуванням бурхливого розвитку в Україні фінансового ринку. Проте останній фактично вилучає фінанси з регіонів і реального сектора економіки, централізуючи їх у центрі.

Основним чинником, стримуючим державну систему від остаточного розпаду, залишається грошовий обіг. Боротьба за стійкість національної грошової одиниці стає головною економічною задачею.

У структурі доходів державного бюджету податки складають 88%, а в структурі доходів територіальних бюджетів — майже 80%, тобто основою для всіх бюджетів залишаються державні податки, і процес їх перерозподілу [5, с. 84].

Інший механізм стабілізації економічної ситуації пов'язаний з процедурою оподаткування. У більшості регіонів кредиторська заборгованість перевищує дебіторську на мільйони гривень, і в боржниках ходить переважне число підприємств. Механізм цей достатньо простий. Коли повинна держава (за державними програмами, прямим замовленням, трансфертами і т.д.), то ніякі штрафи і пені не передбачені. Якщо ж утворюється борг по податках, зокрема через неплатежі, то нараховуються санкції, що часто значно перевищують основний борг. Вдосконалення податково-бюджетної системи виступає джерелом економічного зростання.

Основна проблема, що заважає економічному зростанню, проблема власності. Формально у нас 75% недержавної власності. На жаль, у нас немає ринку державної власності, який би за допомогою ефективних власників вміло нею розпоряджався, формуючи економічне зростання. Новий власник закріпив всі посередницькі фірми і уклав прямі контракти на необхідну сировину і комплектуючі деталі. Неefективних підприємств в Україні 15%, на них необхідно припинити колишнє виробництво і випустити конкурентоздатну продукцію.

Глибокий і тривалий спад в попе-

редні роки зумовив формування значного недовикористаного виробничого потенціалу галузей промисловості. Реалізація можливостей імпортозаміщення в 1999—2000гг. відбувалася за рахунок задіявання цього потенціалу [7, с. 20].

Різноманіття факторів, які впливають позитивно на економічне зростання, формують різні моделі розвитку економіки. Наприклад, економіка США в розрізі стійкості економічного підйому в 90-ті роки характеризується наступним:

— скорочення озброєних сил і оборонних витрат — заборона витрат;

— зростання ринків облігації, що дозволили понизити короткострокові процентні ставки ("дивіденди Миру");

— приведення ринку праці до стану повної зайнятості і підвищення продуктивності;

— бум підприємництва у сфері нових технологій;

— ряд нематеріальних витрат підприємств як капіталовкладень (у людський чинник) [3, с. 148].

ВИСНОВКИ

Однорідність (неоднорідність) економічного простору та його інтегрованість (дезінтегрованість) є головні і взаємодоповнюючі характеристики якості економічного простору. У будь-якій господарській системі неоднорідність (диференціація) економічного простору, особливо роз'єднаність виробничого потенціалу, трудових і природних ресурсів, підсилюють взаємозв'язану регіонів, вимагають інтенсивної міжрегіональної взаємодії.

Визначені основні підходи до розробки концепції підвищення конкурентних переваг промислового регіону обґрунтовують, що одним з важливих методологічних принципів є ранг програми: державний, міжрегіональних асоціацій і суб'єктів України. Тобто, чим вищим ранг об'єкта, тим стійкіше тенденція щодо його розвитку, менше залежність від випадкових факторів, більша опора на власні ресурси.

Література:

1. Дідик В.В. Регіональна економіка: новий характер конкурентоспроможності товарних ринків України / Дідик В.В. — К. Економіка промисловості, 2007. — С. 63—73.
2. Жижор Е.Б. Інноваційна політика розвитку регіону. — К.: Інститут регіональних досліджень НАН України, 2007р. — С. 177—184.
3. Леонтьев В. І. Государственное регулирование и устойчивость экономического подъема стран. — Москва: Наука, 2004. — 196 с.
4. Пономаренко А.Л. Системний аналіз економіки регіонів. Вісник Львівської комерційної академії. — 2005. № 5. — С. 14—19.
5. Скудар Г.М. Управління конкурентоспроможністю акціонерного товариства: проблеми і рішення. — К.: Наукова думка, 2005. — 496 с.
6. Тарасова Н.В. Промисловий комплекс України: Економічні трансформації та пріоритети розвитку. — К.: Наук. світ, 2005. — 182 с.
7. Яковенко А. С. Міжтериторіальна співпраця та збалансована економіка. — К.: Регіональна економіка. — 2004. — № 6. — С. 35—41.

Стаття надійшла до редакції 29.12.2008 р.